

Філянiна Л.А.

кандидат юридичних наук, доцент

Гринь К.Р.

курсант

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

УДК 343.431

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Розглянуто проблемні питання порушення прав та свобод людини і громадянина, а саме: торгівлі людьми. Торгівля людьми є злочином з підвищеною латентністю і віктимізацією жертв. Це суспільно небезпечне діяння являє собою транснаціональну загрозу для більшості держав європейського регіону, тому що жертва проходить через різноманітні стадії: вербування, переміщення, експлуатація, перепродаж.

***Ключові слова:** торгівля людьми, експлуатація, криміналізація експорту, звідництво, звернення в рабство, нелегальна міграція.*

Постановка проблеми. Торгівля людьми порушує права людини – жертви даного злочину, отже, представляє серйозну проблему для багатьох держав світу. На сьогодні протидія торгівлі людьми є однією з актуальних тем поряд з незаконним обігом наркотичних засобів, зброєю, підробкою грошових знаків та інше. Цей злочин міжнародного характеру охопив усі держави, включаючи й Україну. З нашої держави люди вивозяться до Європи, Туреччини, Російської Федерації з метою використання у різноманітних сферах життя. У зв'язку з цим міждержавні та неурядові організації ведуть спільну роботу над створенням різноманітних ефективних систем і механізмів протидії і боротьби з цим негативним явищем. За офіційними даними, у 2016 році було зареєстровано МВС України 115 кримінальних проваджень щодо злочинної діяльності, пов'язаної з торгівлею людьми чи іншою незаконною угодою щодо людини (149 КК України). Тому протидія торгівлі людьми є нагально актуальним напрямком взаємодії держав щодо криміналізації такого виду суспільно небезпечного діяння.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання протидії торгівлі людьми в різні часи висвітлювалися у роботах таких вчених: Ю. Баулін, С. Денисов, В. Івченко, В. Куц, А. Орлеан, М. Хавронюк та ін.

Виклад основного матеріалу. Одним із пріоритетних напрямків розви-

тку будь-якої держави є забезпечення прав і законних інтересів її громадян, де б вони не знаходилися. Права людини є основою суспільних відносин та усіх аспектів гуманітарної діяльності. Міжнародне право розглядає торгівлю людьми як один із серйозних злочинів, що призводить до тривалого порушення прав потерпілих. На жаль, у XXI столітті міжнародне співтовариство не змогло подолати цю проблему, бо сучасність диктує свої умови життя і експлуатації людської праці. Торгівля людьми – це сучасне рабство, що може проявлятися у продажу, купівлі особи з метою її експлуатації, причому не обов'язково пов'язаної з наданням сексуальних послуг. Тяжкий труд і низька його оплата, а також безробіття спонукає громадян України шукати високооплачуваної праці або хоча б нормальних її умов в інших регіонах держави, а то і за кордоном. За статистичними даними ООН, зараз у світі приблизно 27 млн. людей, які перебувають у рабстві, і ця кількість рабів не тільки безперервно не зменшується, а тільки зростає. Дослідження ООН свідчать, що найбільш критичною є ситуація в таких державах, як Непал, Судан, Об'єднані Арабські Емірати, Індія, Габон, Гаїті, М'янма. У світі щорічно продається, купується, затримується і транспортується проти волі близько 4 млн. осіб. Міжнародні експерти визначають, що щорічний світовий прибуток від работоргівлі досягає 9,5 млрд. доларів. За оцінками інших експертів, загальний прибуток цього ринку – 19 млрд. доларів [9, с.15–17].

За даними міжнародних експертів, щороку у світі близько 600–800 тис. осіб потрапляють у рабство. За оцінками Центру безпеки людини, цей показник є значно більшим і дорівнює 4 млн. осіб. Згідно з дослідженнями Міжнародної організації праці, близько 12,3 млн. людей у світі займаються примусовою працею, в т.ч. 2,4 млн. – в результаті торгівлі людьми.

Чинні міжнародно-правові акти рекомендують заборонити такого роду діяння і встановити за них відповідальність у кожній державі, що підписала такий документ. Тобто мова йде про криміналізацію діянь, пов'язаних із торгівлею людьми в усіх її проявах.

Метою статті є обґрунтування необхідності криміналізації злочинів у сфері торгівлі людьми з погляду міжнародного права. Відповідно завданнями статті є аналіз основних міжнародних документів у сфері протидії торгівлі людьми; характеристика основних видів торгівлі людьми відповідно до міжнародних норм; висвітлення загальних рекомендацій ООН щодо криміналізації діянь, пов'язаних із торгівлею людьми.

Принцип свободи та недоторканності особи закріплено в загальних міжнародно-правових актах. Право кожної людини на життя, свободу та особисту недоторканність передбачено ст. 3 Загальної декларації прав людини, проголошеної Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних націй 10 грудня 1948 року. Ця норма вважається базовою у правовій регламентації протидії торгівлі людьми, хоча вона не є найстаршою [1].

Ще у 1926 році Лігою Націй було прийнято Конвенцію про рабство. Цей документ було прийнято за двадцять років до створення ООН, але остання бере дану конвенцію за основу для подальшої правової регламентації питань

протидії рабству у світі. Конвенція 1926 року визначає рабство як статус чи стан людини, над якою здійснюються будь-які елементи права власності або деякі з них. Держави-учасниці зобов'язалися на своїх територіях повністю скасувати рабство в усіх його формах, припинити работоргівлю і надавати одна одній допомогу в боротьбі з цим злочином. Саме тоді вперше було сформульовано рекомендації про поступове викорінення примусової праці [3].

Проте тільки прийняття нормативно-правового акта не здатне викоринити торгівлю людьми. За офіційними даними, в 1947 році у світі налічувалося 9 млн. рабів, і більшість з них було продано. Не випадково у ст. 4 Загальної декларації прав людини 1948 року особливо підкреслено, що ніхто не повинен утримуватися в рабстві або підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах [1].

У 1956 році прийнято Додаткову конвенцію про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, подібних з рабством [2]. Вперше в цьому нормативно-правовому акті передбачено форми боротьби з конкретними злочинами, а також рекомендації протидії ним. Як злочини в Додатковій конвенції кваліфікуються не тільки рабство і работоргівля як такі, але і діяння осіб, які сприяють зверненню інших у рабство, перевезення рабів, калічення, таврування інших людей, схилення інших осіб до віддачі себе в рабство, обмін невільників та інше. Водночас додаткова конвенція доповнила попередню Конвенцію про рабство 1926 р. переліком інститутів, дій і звичаїв, подібних з рабством. Зокрема, злочинами, пов'язаними з будь-якими проявами рабства, можна визнати: викрадення і продаж дітей з метою використання останніх в якості безкоштовної робочої сили, позбавлення власного імені та основних прав людини. Також злочином вважається передача за винагороду батьками або опікунами своїх дітей на служіння заможним особам; звернення у домашнє рабство жінок шляхом видачі їх заміж за винагороду без права її відмови, передача на таких же умовах заміжньої жінки іншим особам або у спадщину; боргову кабалу у вигляді праці боржника, котра не зараховується в погашення боргу і не обмежена тривалістю роботи й характером самої праці; кріпосний стан землекористувача, при якому користувач зобов'язаний за законом, звичаєм або угодою жити і працювати на землі, що належить іншій особі, та виконувати певну роботу для такої особи або за винагороду, або без такої і не може змінити свій стан. Водночас наголошено, що кріпосний стан селянина, примусова і обов'язкова робота не можуть бути виправдані національним законом. Примусова і обов'язкова робота може допускатися тільки за вироком суду, в цілях суспільного блага при ліквідації стихійних лих, аварій, катастроф, а також на військовій службі [2]. У подальшому ці норми знайдуть свою детальнішу регламентацію у ст. 8 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року [6].

Разом з тим Міжнародною організацією праці Конвенцією № 29 Про примусову чи обов'язкову працю було заборонено компетентній владі примушувати або дозволяти примушувати до примусової чи обов'язкової праці на користь приватних осіб, компаній або товариств. Отже, ще на початку ХХ

століття міжнародне співтовариство прийняло спільне рішення про заборону використання на користь інших приватних осіб, компаній і товариств примусової праці людини і використовувати останню як товар.

Захист прав людини є одним з пріоритетних напрямів роботи будь-якої міжнародної міжурядової організації, що закріплюються або в установчих документах, або у спеціальних конвенціях. Так, у ст. 5 Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 року державами-учасницями Ради Європи наголошено, що кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути позбавлений свободи інакше як у випадках і в порядку, встановленому законом [7]; у ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року зазначено, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути підданий свавільному арешту чи утриманню під вартою. Ніхто не повинен бути позбавлений волі інакше, як на таких підставах і відповідно до такої процедури, котрі встановлені законом [6]. Отже, кожна людина має виключне право на свободу та особисту недоторканність, що може бути обмежена тільки у випадках та на підставах, прямо передбачених законодавством конкретної держави, але не виходячи за рамки міжнародних домовленостей.

У 90-х роках ХХ століття Пекінською декларацією і Платформою дій на 1995 рік було внесено сучасні корективи до поняття торгівлі людьми. В цих документах звернуто увагу на розширення поняття торгівлі людьми, що включає в себе перш за все експлуатацію жінок, а саме: їх залучення до заняття проституцією, примусової праці та шлюбу, домашнє рабство, «потогінні роботи» [8]. Більшу частину жертв сучасних форм рабства складають жінки і діти, які вивозяться за кордон з метою сексуальної експлуатації і меншою мірою – примусової праці.

У січні 1999 р. були опубліковані Стандартні принципи прав людини стосовно осіб, які потерпіли від міжнародної торгівлі людьми, розроблені Фондом проти торгівлі жінками (Нідерланди), Міжнародною юридичною групою з прав людини (США), Глобальним альянсом проти торгівлі жінками (Таїланд) [10]. Стандартні принципи визначають торгівлю людьми як усі дії та відповідні наміри, пов'язані із вербуванням, транспортуванням у межах однієї держави або за її межами, купівлею, продажем, переміщенням, передачею з рук в руки або утриманням осіб: залучених до використання обманним шляхом, примусом (включаючи використання або погрози насильства, зловживання службовим становищем) або борговою залежністю (кабалою); у підневільному стані (домашньому, сексуальному або репродуктивному) незалежно від того, оплачується її праця чи ні, або в умовах, тотожних рабству» [10].

Ще однією авторитетною міжнародною організацією, яка нині відіграє значну роль у протидії торгівлі людьми, є Міжнародна організація з міграції, котра звернула увагу на те, що ознаками торгівлі людьми є ситуації, коли: мігранта наймають на роботу незаконним способом, викрадають, продають і інше і/або перевозять по території держави чи за її межі; посередники (торго-

вці) на різних етапах цього процесу отримують економічну або іншу вигоду шляхом застосування обману, насильства і/чи будь-якої форми експлуатації в умовах, коли порушуються фундаментальні права людини [5].

Отже, торгівля людьми, як кримінальне явище, має особливість пристосуватися до нових умов життя, міняти свої форми і методи залежно від економічної і соціальної ситуації в кожній конкретній країні та у світі взагалі. Тому з часом з'являються нові тенденції та форми торгівлі людьми й рабства, що покладені в основу криміналізації таких діянь у сфері торгівлі людьми.

Згідно з доповіддю ООН, до листопада 2008 року 98 (63 %) держав-учасниць (зі 155) визнали торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації та експлуатації примусової праці без будь-яких обмежень за віком або статтю жертви, як конкретний вид злочину. Водночас законодавство 27 (17 %) з цих держав обмежує склад злочину торгівлі людьми окремими формами експлуатації, а також певними категоріями жертв (наприклад, торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації, торгівля дітьми) або взагалі не має чіткого визначення даного злочину. Разом з тим 30 (20 %) держав у своєму національному законодавстві взагалі не передбачають відповідальності за особливий склад злочину – «торгівля людьми». Однак більшість з цих держав повідомили, що вони здійснюють криміналізацію окремих форм чи аспектів торгівлі людьми через інші види злочинів, такі як сексуальна експлуатація і правопорушення у сфері праці.

Отже, використання державами інших видів злочинів для кримінального переслідування за торгівлю людьми є досить поширеним явищем. Як наслідок, у деяких державах система кримінального переслідування у справах про торгівлю людьми передбачає застосування таких складів злочину: звідництво, звернення в рабство. Інколи при явних випадках торгівлі людьми з метою експлуатації чи примусової праці для покарання винних застосовуються норми трудового законодавства.

На основі зібраних даних експерти ООН зробили висновок, що активізація законодавчого процесу держав щодо криміналізації експорту «живого товару» розпочалася тільки у 2003 р. У більшості випадків національна законодавча база щодо боротьби з торгівлею людьми була розроблена після 2008 року [9, с. 16–17].

Наша держава, гарантуючи особі захист її прав і законних інтересів, де б вона не знаходилася, реалізуючи основні напрямки державної політики та засади міжнародного співробітництва у сфері протидії торгівлі людьми, прийняла Закон України «Про протидію торгівлі людьми» 2011 р.; постанову Кабінету Міністрів України «Про національного координатора у сфері протидії торгівлі людьми» 2012 року; постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року».

Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», особа вважається постраждалою від торгівлі людьми, якщо вона стала об'єктом торгівлі людьми й визнана такою. Таким чином, на відміну від ба-

зових міжнародних норм щодо поняття жертв торгівлі людьми, вітчизняне законодавство трактує це поняття у прямому, тобто більш вузькому, значенні. Тобто торгівля людьми є одним із злочинів міжнародного характеру, що посягає на особисті права людини – позбавляє людину свободи, честі, людської гідності, впливає на рівень самооцінки і применшує її значимість.

Отже, торгівля людьми здійснюється з метою їх поневолення, основними формами якого вважають: примусову працю; сексуальну експлуатацію; працю за борги; боргове рабство серед трудових мігрантів; підневільне домашнє служіння; примусову дитячу працю; використання дітей як солдат; сексуальну експлуатацію дітей. Водночас торгівля людьми є однією з міжнародних проблем, що не може бути вирішена державою самотійно. Нормативно-правову основу протидії цьому суспільно небезпечному явищу складають міжнародно-правові акти та національне законодавство України. Незмінним є спрямування на деталізацію дій, що можуть бути визнані злочинами у сфері торгівлі людьми та подальша їх криміналізація у національному законодавстві держав.

Бібліографічні посилання

1. Всеобщая декларация прав человека; Генеральная Ассамблея ООН // Принята и провозглашена в резолюции 217 А (III) от 10 декабря 1948 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015/conv.
2. Дополнительная конвенция об упразднении рабства, работорговли и институтов и обычаев, сходных с рабством; ООН, 7 сентября 1956 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_160/conv.
3. Конвенция о рабстве. Подписана в Женеве 25 сентября 1926 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_857/conv.
4. Конвенция про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами, ООН, 1949 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_162/conv.
5. Міжнародна організація з міграції (Офіційний сайт) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iom.org.ua/ua/migraciyne-zakonodavstvo>.
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права; Генеральна Асамблея ООН, 6 грудня 1966 року. Док. ООН А/RES/2200 А (XXI) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/rights/trafficking/human_trafficking_russia.pdf.
7. О принудительном или обязательном труде; Конвенция Международной Организации Труда № 29 от 28 июня 1930 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kadrovik.ru/docs/konventsiya.mot.ot.28.06.30.n.29.htm>.
8. Пекинська декларація; ООН, прийнята на четвертий Всесвітній конференції зі становища жінок 15 вересня 1995 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_507/conv.
9. Положение в мире в области ответных мер по противодействию торговле людьми // Специальный выпуск. Форум по проблемам преступности и общества. – Том 6, № 1 и 2, ООН. – Нью-Йорк, 2012. – 239 с.
10. Стандартні принципи прав людини стосовно осіб, які потерпіли від міжнародної торгівлі людьми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bigpro.ru/potra/От+торговли+людьми/main.html>.

Filyanina L.A., Hryn' K.R. Criminalization of crimes in human trafficking: international-legal aspect. One of the priorities of any state is to ensure rights and legitimate

interests of citizens of Ukraine where they are. Human rights are the foundation of social relations and all aspects of humanitarian activities. International law considers trafficking as one of the serious crimes, leading to prolonged violation of human sacrifice. Human trafficking is a modern manifestation of slavery, which may manifest itself in the sale, purchase entity for its use, not necessarily related to the provision of sexual services. Hard work and its low pay, and unemployment Ukraine urges citizens to seek high-paying work, or at least its normal conditions in other regions of the country and even abroad.

IOM provides international cooperation in addressing migration issues, humanitarian support to refugees and internally displaced persons. One of the main directions of cooperation with IOM member states is to organize activities to combat trafficking.

Today Ukraine and IOM carries out wide-ranging cooperation on combating human trafficking and sexual exploitation, as well as the return of the territory of our country. So in Ukraine IOM implements anti-trafficking program within which conducts comprehensive work on preventing and combating this type of crime, as well as with government agencies and other organizations providing assistance to victims of trafficking. However, it is advisable to pay special attention to the legal basis and the material base of major international regulations, laws, conventions and programs in combating trafficking.

Trafficking is almost regarded scientists in the form of modern problems of social and economic order. The need for appropriate scientific review determines the relevance of the article, its goals and objectives.

Today trafficking with drugs and arms trafficking is the most profitable area of activity. However, for trafficking feature is its transnationalist. That is why the United Nations, International Labor Organization and other intergovernmental institutions seeks to counter this phenomenon.

Keywords: *human trafficking, exploitation, criminalization of human trafficking, definitions of human trafficking, procuring, slavery, illegal migration.*

Надійшла до редакції 25.05.2017